

Bredest mulig samarbeid om gjenreisningsoppgavene

Taler

Einar Gerhardsen

Dato

14 desember 1945

Sted

Stortinget

Omstendigheter

Debatt om trontalen og regjeringserklæringen (6)

- 1 Som det går fram av erklæringen, vil Regjeringen legge til grunn for arbeidet sitt de politiske partiers fellesprogram. Det meste arbeid i samband med gjenoppbygging og gjenreisning vil kunne skje med utgangspunkt i dette program, som derfor må kunne danne et godt grunnlag for samarbeid om
- 5 denne sentrale oppgave i norsk politikk i dag. Ved siden av fellesprogrammet hadde de enkelte partier etter avtale også lagt fram spesielle partiprogrammer foran valget. Det var det som gav valget en mening og som må danne det naturlige utgangspunktet for en politisk vurdering av valgresultatet. Det norske arbeiderparti fikk ved valget flertall i Stortinget, og sammen med Norges
- 10 kommunistiske parti flertall blant velgerne. De to arbeiderpartier gikk til valg på praktisk talt samme program, og vil en være i samsvar med flertallets vilje, må de to arbeiderpartiers program måtte prege den politikk som skal føres. Men når Regjeringen og det parti den har gått ut fra, er innstillet på å vente med å reise spørsmål som en vet det vil bli alvorlig prinsipiell og politisk strid om, så er det
- 15 et uttrykk for Regjeringens vilje til å legge grunnlaget til rette for et bredest mulig samarbeid om de sentrale gjenreisningsoppgavene. Og det er på denne bakgrunn en venter at også andre partier stiller seg positivt til de saker som blir reist.
- 20 De innlegg, som er holdt i dag fra de ulike partiførere, tyder på at viljen til et slikt samarbeid er til stede. En venter ikke at de som har et annet politisk syn, skal være enig i alt det Regjeringen legger fram, og det er en misforståelse av hr. Hambro å tro at Regjeringen ikke tåler kritikk. Jeg tror jeg kan si på hele Regjeringens vegne, at vi skal tålmodig ta mot kritikk fra Stortinget enten den er
- 25 saklig eller ikke saklig. Men jeg kan iallfall si for mitt personlige vedkommende at jeg i så måte har en feil, som jeg har inntrykk av er en nokså alminnelig

menneskelig feil, nemlig den at jeg langt foretrekker en positiv og saklig kritikk, og den tror jeg av gode grunner alltid vil være mer verdifull. Hr. Hambro sa også at det ville være en viktig oppgave for dette storting å erobre folkestyret tilbake.

30 Hvis hr. Hambro med det mente å si at oppgaven bestod i å erobre folkestyret tilbake i forholdet til Regjeringen, så vil Stortinget få en lett oppgave. Denne regjering har intet høyere ønske enn å komme i det best mulige samarbeid med Stortinget og å få alt arbeid inn i konstitusjonelle former.

35 Jeg finner ellers ingen grunn til å gå inn på de mange spredte spørsmål som hr. Hambro kom inn på. Det er et par av de spørsmål han nevnte, som jeg gjerne vil få komme med noen bemerkninger om. Han sa at den forrige Regjeringen savnet administrativ erfaring, bortsett fra de to som hadde vært med i den foregående regjering. Jeg synes det er litt eiendommelig at dette skulle komme
40 nettopp fra hr. Hambro, som nemlig gjorde det han kunne for at de to ikke skulle komme med i denne Regjeringen. Ellers synes jeg nettopp dette er et eksempel på en debattmåte, som ikke er saklig og som ikke er positiv. Han kritiserte også den nåværende Regjeringen fordi mange av dens medlemmer er unge, og fordi de fleste mangler det han kaller administrativ erfaring. Jeg tror det
45 ville være riktig om en ventet så en kunne dømme Regjeringen etter dens arbeid og ikke etter de enkelte regjeringsmedlemmers alder eller ansiennitet.

Og så er det spørsmålet om hvorvidt statsministeren bør ha et eget departement eller ikke. At det kan være delte meninger om det punkt, kan jeg forstå, men jeg
50 forstår ikke logikken i hr. Hambros standpunkt når han sier at en statsminister som tidligere har vært sjef for et departement, og derfor har administrativ erfaring, kan godt sitte uten departement, men en ny mann, som kommer inn, han skal ha et departement. Jeg har alltid ment at det ville være riktig i Norge som i mange andre land, at statsministeren ikke skal være bundet til et bestemt
55 departement. Av mange grunner tror jeg det er klokt og riktig å holde fast ved et slikt prinsipp. Og når Regjeringen i sin erklæring nevner at den også vil legge fram for Stortinget forslag om å innføre en rådmannsstilling i hvert enkelt departement, er det fordi en ønsker å videreføre det samme prinsipp som nemlig tar sikte på å frita de enkelte statsrådene for en del av det mer rutinemessige
60 arbeid, og sette dem i stand til å kunne ha bedre oversikt og initiativ, og å kunne arbeide mer med de store sakene.

Det har, særlig etter at krigen sluttet, vært reist atskillig kritikk mot statsadministrasjonen. Meget av den kritikken er utvilsomt berettiget; men jeg

70 tror på den annen side at en i all rettferdighets navn også skal være oppmerksom på de mange vanskene administrasjonen har hatt å stri med i denne tiden. Det var atskillige NS-folk i administrasjonen, som måtte renses ut. Det har ofte vært vanskelig å erstatte dem, og departementer og andre statsinstitusjoner har i denne tiden arbeidet under mangel på folk. Og dertil kommer at det har vært et
75 usedvanlig sterkt arbeidspress. I sin kritikk skal ingen glemme at det blant statens embets- og tjenestemenn finnes umåtelig mange dyktige, energiske og uegennyttige kvinner og menn, mange som også har tatt dette arbeid som noe av en livsoppgave. Regjeringen har, som det tidligere er meldt, satt ned en spesiell komité med det oppdrag å arbeide med sikte på å kunne løse de oppgaver som
melder seg i forbindelse med den kritikk som er reist mot forholdene i statens administrasjon.

80 Og så et annet spørsmål som stadig er reist i pressen, og som av flere talere er nevnt i debatten her i dag, spørsmålet om sentralisering kontra desentralisering. Jeg tror det her er klokt å være oppmerksom på at dette ikke er noe politisk og slett ikke noe partipolitisk spørsmål. For så vidt som det her er gjort feil, så er det syndet som er begått gjennom mange år. Men jeg skulle anta at det her ikke
85 behøver være vanskelig å finne fram til en løsning som kanskje vil vise seg å være tilfredsstillende for alle parter, så langt det overhodet er mulig. Det er et praktisk spørsmål, og en får sette seg ned og snakke om det, og jeg kan tenke meg at det vil gå her som så ofte: snakker en rolig og lidenskapelig løst ut om en sak, vil en for det første kunne rydde unna mange misforståelser, og det som blir tilbake, og som kanskje er det egentlige motsetningsforhold, vil da kanskje vise seg ikke å
90 være så stort som en tror, og iallfall vil en da ha muligheter for med god vilje å kunne finne en praktisk og riktig løsning.

Ser vi på landets stilling i sin alminnelighet og på den politikk landets storting og regjering skal føre i den perioden vi nå står foran, så tror jeg en bør holde fast ved
95 det faktum at landet er så umåtelig meget fattigere enn det var før krigen. Det er nødvendig for de politisk ansvarlige i vårt land, og det er nødvendig for det norske folket, til enhver tid å være oppmerksom på det. Gjentar vi for oss at landet i krigsårene er ribbet for realverdier til et beløp av 5 600 000 000 kroner, så har vi samtidig problemet stillet klart for oss. Med dårligere mat, mindre klær
100 og sko og andre nødvendighetsartikler kreves det mer og tyngre arbeid av oss alle. Det er sannheten om situasjonen i dag og dagene vi har foran oss. I en slik tid er det dobbelt nødvendig å arbeide etter en samlet økonomisk plan med sikte på en fullstendig og rasjonell utnyttelse av alle våre reale verdier - våre råvarer,

105 våre produksjonsmidler og vår arbeidskraft. Og det er med sikte på å legge grunnlaget til rette her at Regjeringen sier den vil utarbeide et realøkonomisk budsjett. Og det er mer nødvendig enn før å ta sikte på en rettferdig fordeling av byrdene og av produksjonens avkastning. Her peker Regjeringen i sin erklæring på enkelte konkrete spørsmål som nettopp tar sikte på en slik utjevning. Det er
110 engangsskatten, forslaget om at skattesystemet i sin helhet skal tas opp til revisjon, og endelig spørsmålet om å legge om omsetningsavgiften med sikte på en gradering etter forbrukets art. Sosialpolitikken vil ved siden av disse tingene virke som en sosialt utjevnende faktor.

115 Så har en forholdet mellom de ulike næringene. Det er et gammelt politisk stridsspørsmål i Norge, og kravet fra jordbruket og fra fiskerinæringen om økonomisk jamstilling med andre næringer i folket er reist med større styrke nå enn noen gang før. Og jeg tror en må være oppmerksom på at en kommer ikke lenger forbi dette kravet fra grupper av befolkningen, som gjennom årrekker har
120 levd på en levestandard langt under den som ellers er vanlig for andre befolkningsgrupper. Her må en ta sikte på å føre en politikk som, så snart som råd er, kan gi oss denne utjamningen mellom de forskjellige næringer og mellom de forskjellige lag i det norske folket. Det vil også henge sammen med den alminnelige stabiliseringspolitikk, som både den foregående og den nåværende
125 regjering har sett som en av sine aller viktigste oppgaver. I den forbindelse er det nemlig av avgjørende betydning at en kan finne den riktige avveining mellom de ulike økonomiske grupper.

Det er sagt ved mange anledninger at denne Regjeringen har brukt mange vakre
130 og pene ord, men en har sett lite til positive resultater av dens arbeid. Ja, det er kanskje mye i det, og det er mange ting som kan forklare, at i løpet av så relativt kort tid vil det ikke under så vanskelige forhold kunne pekes på mange store positive resultater. Men det er en ting som jeg tror en skal være oppmerksom på som et stort resultat av den politikk som er ført her i landet i etterkrigstiden, og
135 det er nettopp det at det inntil i dag har vært mulig å skape stabile økonomiske og dermed også stabile sosiale forhold. Og hvis vi sammenligner forholdene i Norge med forholdene i mange andre land, så skjønner en lettere betydningen av og verdien av at det hittil har vært mulig å holde disse forhold stabile og faste.

140 Når det gjelder fordelingen av avkastningen innenfor de enkelte næringer, så står en for så vidt overfor det samme problemet. Der skulle en nå være i den heldige situasjon etter fellesprogrammets uttalelse at sannsynligvis alle politiske partier

145 kunne gå sammen om å medvirke til en rettferdig fordeling innenfor de enkelte
næringer. Her reiser problemene seg overalt. Vanskeligst har det ofte vært
innenfor industrien - og særlig i krigsårene må en forstå de særlige vansker som
lønnsarbeiderne i byer og industristeder har hatt. De hadde det tyngst og verst i
krigsårene, de som ble i sitt arbeid til reduserte lønninger, som ikke hadde noen
anledning til å kjøpe på svartebørs eller på annen måte å skaffe seg noe ekstra.
150 De har i fem år måttet leve på det snau rasjoner gav, de har i løpet av de fem
årene brukt opp det de hadde av reserver i form av klær, skotøy, inventar i
hjemmene osv., og de står i dag mer ribbet enn noen gang. Den sannheten skal
alle ha klart for seg, når de dømmer om den situasjon lønnsarbeiderne i byer og
industristeder står i i dag, og det forklarer bedre den stemning som gjør seg
155 gjeldende etter at de ble skuffet i de forventninger som de hadde om å få
etterbetalt et beløp som kunne sette dem i stand til å skaffe seg noe av de tingene
de nå sårt mangler. Denne gruppe lønnsarbeidere vil også i den tiden vi går inn i,
være den befolkningsgruppe som sannsynligvis vil ha det vanskeligst og tyngst.
Jeg tror det er riktig at samfunnet ser det som en av sine oppgaver å prøve å
160 medvirke her til å utjamne motsetningene og skape grunnlag for mest mulig
rettferdige forhold.

Det ble nevnt av en representant her at det var streiker i Norge. Bortsett fra de
siste dagers demonstrasjonsstreiker, så har det i Norge, i motsetning til de aller
165 fleste andre land, praktisk talt ikke vært streiket etter at krigen sluttet. Og jeg
tror det er et bevis for den ansvarsfølelse som arbeiderne i Norge mener de bør
vise også overfor sitt land, bortsett fra at de selvfølgelig forstår at det ut fra deres
egne interesser og synsmåter også er det klokeste og riktigste. En bygger nemlig
ikke noe opp gjennom arbeidsstans. Veien fram til en bedre levestandard går
170 bare gjennom arbeid, og det fins ingen snarvei fram til det målet. Det er av
hensyn til hele vår fremtid av så avgjørende betydning at en kan løse også slike
konflikter uten arbeidsstans. Og her vil jeg gjerne få benytte denne anledning til
å rette en sterk appell på den ene side til de fagorganiserte arbeidere i Norge om
å fortsette den linje de inntil de siste dagene har holdt fast ved, at de skal vie sitt
175 arbeid til å trygge og sikre sine kår, og i sine forsøk på å bedre dem skal de alltid
holde seg innenfor lovens ramme, og de skal alltid bestrebe seg for å løse
konfliktene uten åpen kamp. Og jeg vil gjerne på den annen side rette den appell
til landets arbeidsgivere at de også forstår sitt store ansvar. Det dreier seg her om
så dyrebare menneskerettigheter at det ikke er tilstrekkelig bare å pukke på
180 paragrafer. Hvis det noen gang er nødvendig å vise litt smidighet og litt
forståelse overfor livets bitre alvor, er det i den situasjon vi nå er inne i, og jeg har

den tillit til arbeidernes faglige organisasjoner og til arbeidsgivernes organisasjoner at begge parter i samsvar med det deres tillitsmenn har gitt
185 uttrykk for overfor representanter for Regjeringen, vil gjøre det de kan for å løse den konflikt og de vanskeligheter vi nå er oppe i, slik at vi skal unngå noen utvidelse av arbeidsstansen.

På grunnlag av programposten i fellesprogrammet har Regjeringen arbeidet
190 med å realisere tanken om produksjonsutvalg og bransjeutvalg, og nettopp på bakgrunn av de vanskeligheter som vil kunne melde seg på arbeidsplassene og på den sosiale front i det hele tatt, tror jeg det vil være av overmåte stor betydning snarest mulig å kunne få bygd ut disse organer, som skal danne grunnlaget for et økonomisk demokrati i Norge. Det var sagt av en representant at han mente
195 Stortinget burde vedta en lov om produksjonsutvalgene. Jeg kan forstå at det kan være delte meninger om på hvilken måte saken bør løses. Regjeringen så det slik at det her dreier seg om nye organer, og da vil det som regel være klokt først å kunne bygge på en frivillig avtale mellom partene, fordi det hele er så avhengig av at begge parter er positivt interessert i å løse oppgaven. Får partene et pålegg
200 av lovgivningsmakten som de kanskje stiller seg motvillig til, tror jeg ikke noe på resultatet. Og dertil kommer at når en ikke har noen erfaring, er det bedre at reglene kan forme seg mest mulig fritt, og når de så har funnet sin egen form, kan en ha et skikket grunnlag for å komme med loven, hvis en da mener den er nødvendig. Når det gjelder bransjeutvalgene, har Regjeringen valt den
205 fremgangsmåte at den har tatt for seg en bestemt bransje, nemlig treforedlingsindustrien, hvor en stor del av bedriftene teknisk ligger temmelig langt tilbake. En har i samråd med representanter for arbeidsgivere og arbeidere i treforedlingsindustrien arbeidet med spørsmålet. I løpet av de aller nærmeste dager vil det foreligge en innstilling fra komitéen, som er enstemmig, og da vil en
210 forhåpentlig kunne ha et godt grunnlag for dannelsen av det første bransjeråd. Når en så har det som mønster, vil en kunne gå videre og ta for seg flere bransjer, hvor forholdene ligger til rette for det, og få lignende bransjeutvalg organisert.

I forbindelse med spørsmålet om gjenreisningen har Regjeringen også ment at
215 en bør se boligbyggingen i landet som helhet i sammenheng med boligbyggingen i de krigsherjede strøkene. Når det i løpet av 6 år praktisk talt ikke er bygd en bolig i noen bygd eller by i Norge, er jo det et resultat av krigen, og det er derfor naturlig at en ser det hele i sammenheng. I erklæringen er det sagt at en vil sette seg som mål å få bygd minst 100 000 boliger i løpet av 4 år. Jeg
220 er oppmerksom på at det er dristig av en regjering å sette seg en slik konkret

oppgave, og var en tilstrekkelig forsiktig og taktisk beregnende, gjorde en vel ikke slike ting. På den annen side har Regjeringen sett det slik at denne oppgave er så stor at hvis det noen gang er påkrevd å vise litt dristighet ut over det
225 vanlige, må det være i forbindelse med løsningen av en slik oppgave. Det som er bakgrunnen, er det faktum at henimot 100 000 familier i Norge ikke har ordentlige boliger og derfor ikke noe forsvarlig hjem, og på den bakgrunn skulle jeg tro at vi alle måtte kunne bli enige om at denne oppgaven bør vi kunne sette alle krefter til på å løse hurtigst mulig og best mulig. Men den kan ikke løses
230 uten at alle medvirker, og det må derfor være det håp en har lov å sette seg at alle de som direkte eller indirekte får befatning med disse spørsmål, hver for seg gjør det de kan for at en i fellesskap skal kunne få oppgaven løst.

Jeg ber så om å få si noen ord om hovednæringen vår, om industrien, idet
235 Regjeringen gjerne vil gå inn for å reise og utvide industrinæringen i Norge på alle områder hvor den har naturlige betingelser for det, også ut fra det syn at en høyt utviklet industri er av avgjørende betydning for det norske folks levestandard. Det er kanskje mange som i første omgang vil stusse litt ved en slik påstand, men jeg tror at de fleste som tenker problemet igjennom, snart vil
240 komme til det resultat at dette er riktig. Vil vi så sant ta sikte på en utvikling av landets naturlige hjelpemidler og av dets arbeidskraft, så er det på det industrielle område, så langt de naturlige forutsetninger der er til stede, at vi i dag har muligheter for å legge grunnlaget til rette for en heving av hele folkets levestandard.

245 Og når det gjelder jodbruket og fiskerinæringen, hvor problemet først og fremst er det jeg nevnte litt om i sted - kravet om økonomisk jamstilling med andre næringer - så tror jeg at det er maktpåliggende å se det spørsmål ikke utelukkende som et spørsmål om regulering mellom de ulike grupper, men en
250 må der ta sikte på, når det gjelder jordbruket, å rasjonalisere og effektivisere det for å nå fram til en større avkastning med anvendelse av et mindre antall arbeidere enn i dag. Jeg vet at det kan reises mange innvendinger mot det, at de norske brukene gjennomgående er for små og at de ligger for spredt til at en med fordel kan mekanisere dem. På den annen side har en mange praktiske beviser
255 for at energiske og initiativrike bønder og småbrukere har vist veien gjennom et samarbeid, slik at det blir mulig også for små bruk å nytte ut de tekniske hjelpemidler. Og når det gjelder oppbyggingen av fiskeriene våre, står en først og fremst overfor den oppgave å bygge opp igjen den del av fiskeriflåten som gikk tapt under krigen. Der skal en etter min mening hilse med stor tilfredshet den

enighet mellom partiene som fellesprogrammet slår fast, at fiskerbåtene heretter skal tilhøre de aktive fiskere og ingen andre. Det er av vesentlig betydning at det prinsipp blir lagt til grunn og fulgt heretter, og det er en viktig oppgave å kunne bygge opp arbeidet med foredling og tilberedning av fisken og med omsetning av fisken på en slik måte at avstanden mellom produsent og forbruker blir kortest mulig, og at en gjennom de organisasjoner som der skapes, skal kunne sikre fiskerne en forsvarlig lønn for det arbeid de gjør og på den annen side sikre forbrukerne høyverdige fiskeprodukter til rimelige priser.

265

270

Regjeringen sier om en del varesorter - det gjelder kraftfôr, sukker, kull og medisinalvarer - at en vil ha utredet spørsmålet om i hvilken utstrekning en statsimport av disse artikler vil føre til en ordning som forbrukerne og samfunnet som helhet er bedre tjent med enn den nåværende. En vil få spørsmålet utredet gjennom spesielle komiteer som vil bli satt ned, og i tilfelle vil sakene i tur og orden bli lagt fram for Stortinget til endelig behandling og avgjørelse.

275

Det var spurt av en representant hvor det var blitt av oljen og bensinen, som sammen med de andre produktene var med i det norske arbeiderpartis program. Ja, til det kan jeg bare si at det som er satt opp, først og fremst tar sikte på de aller nærmeste oppgavene som en gjerne vil løse. Utenom det som er nevnt i erklæringen, er det i arbeiderpartiets program mange oppgaver som ikke er nevnt i noe program, som vil kunne melde seg til løsning. En har ment i første omgang å sette de nevnte ting opp, fordi en mener at de er de nærmeste, og også under hensyntagen til det jeg nevnte tidligere i mitt innlegg, at det er atskillig uenighet om disse spørsmål utredet og behandlet før en i tilfelle fremmer nye forslag.

280

285

Jeg vil til slutt gjerne få si noen ord om kommunikasjonene. Der går en inn for en samordning av alle våre kommunikasjoner til lands, til sjøs og i luften. Jeg nevner spesielt spørsmålet om den sivile luftfart. Der vil Regjeringen gå inn for et forslag om å samle all sivil lufttrafikk i ett nasjonalt selskap, hvor staten skal være medinteressert. Og når det gjelder de store kystruter, vil en ha utredet spørsmålet om en lignende ordning der, slik at en kan samle alle de store kystruter i et stort nasjonalt selskap, hvor en bygger på deltagelse fra de nåværende ruteselskaper, men hvor også staten skal være økonomisk interessert for å få innflytelse og kontroll i selskapet. Det spørsmål vil selvsagt også i tilfelle bli lagt fram for Stortinget.

290

295

300

Det er ellers mange spørsmål som er nevnt av de forskjellige talere i debatten, og det er mange andre spørsmål som er nevnt både i trontalen og erklæringen. Jeg går ut fra at ingen venter eller forlanger at jeg skal gå nærmere inn på dem alle, og jeg finner det riktig å begrense meg til det jeg nå har sagt. Et par andre av
305 Regjeringens medlemmer har tegnet seg for å svare på spørsmål som er rettet nærmest til dem.

Til slutt bare dette: Det ble sagt at en regjering skal være en regjering for landet og ikke for et enkelt parti. Det tror jeg denne regjeringen er fullt oppmerksom
310 på. Det er en regjering for landet og ikke en regjering for noe enkelt parti. På den annen side mener Regjeringen at den har både plikt og rett til først og fremst å ta omsyn til det flertall av landets velgere som har gitt sin tilslutning til arbeiderpartienes politikk. Regjeringen arbeid vil derfor alltid være preget av ønsket om å legge grunnlaget slik til rette at det stadig kan bli bedre levekår og
315 tryggere forhold for det arbeidende folk. En slik politikk vil også til enhver tid gagne landet og det samlede folks interesser.

Kilde

Stortingstidende 1945-1946, s. 57-61.

320

URI

<https://www.virksommeord.no/tale/bredest-mulig-samarbeid-om-gjenreisningsoppgavene>

325

330

335